

Kūdikystēs sapnai

Jonas Biliūnas

I. SENUTĖ BALTRUVIENĖ

Dar ir dabar, kaip gyva, stovi man akyse Baltruviene, aštuonių dešimtų metų senutė. Sunki amžiaus našta ir vargų jungas nulenke žilą jos galvą žemyn, išvagojo raukšlėmis kadai gražų jos veidą ir silpstančion rankon įspraudė kreivą, šakotą lazdele. Baltu nuometu apsirišus, kailiniais apsivilkus, greitai eina ji rudens dieną gatve susikūprinusi, savo lazdele pasiramsčiuodama.

„Senut, kur tamsta eini?“ – klausiamo, prilėkę prie jos ir apstoję aplinkui. Maloniai žiūri ji į mus, mažučius; jos veidas prašvinta, akys juokias; glostydamą mūsų galvas, ji sako: „Vakar parnešiau Petrienei mažutį sūnelį, tai dabar einu aplankyti; eikite kartu, ir jums parodysiu „lėlę“...“

Ir ji kuone tekina eina toliau, o mes – stovim nusiminę ir nežinom, kas daryti. Pagaliau susitarę einam pas Petrą; ilgai stovime priemenėj, nė vienas nedirsdamas pirmas eiti vidun, iš palengvo praveriame duris, kumšydami vienas kitą, bailiai sueiname pirkion, nusiimame nuo savo galvų kepures ir susigūžę, kaip maži ančiukai, sustojame prie durų, nežinodami, ar čia pasilikti, ar eiti toliau. Viduj iššluota, šviesu. Lovoje guli Petrienė, šaly jos kabo pataisytas lopšys; aplink sukinėjasi senutė. Troboje nieko daugiau nėra. Mums suėjus, senutė prisiartina prie durų, nieko nesakydama, brukš brukš ištraukia iš mūsų visų kepures ir nusineša pas lopšį. Petrienė gulėdama žiūri į mus ir šypsosi. „Tai jums, – jau nebegausite dabar kepurių“, – sako ji silpnu balsu. Bet mums ne juokai; nors nesuprantam kas, bet matom, kad atsitiko negerai. Išsigandę, išplėtę akis, žiūrime tai į vienas kitą, tai į lopšį, tarsi klausdamiesi, kas dabar reikia daryti, kaip be kepurių namo pareiti. Vienas kitas iš mūsų pradeda tampyti lūpas, traukyti nosį. O pats mažasis ima verkti. „O ko jūs, vaikeliai?“ – klausia, užgirdusi verksmą, senutė ir eina prie mūsų. „Citit, neverkit, – maldo ji mus, – aš tik pajuokavau, – tetit sau jums jūsų kepures.“ Norėdama visai mus nuraminti, senutė priveda visus prie lopšio ir rodo

mums „lėlė“. Bijodamies, kad vėl neištrauktų kepurė, kietai abiem rankom turime jas suspaudę ir akylai žiūrime į mažą suvystytą sutvėrimėlį. „O ką, ar gražus?“ – klausia senutė. „Kad susiraukęs...“ – atsiliepia nedrąsiai vienas iš mūsų. „Tai dėl to, vaikeliai, kad jis dar dabar žydelis, vardo neturi, – aiškina mums senutė. – Kai kunigėlis pakrikštys, švęstu vandeniu palaistys – pamatysite, koks bus gražus.“ – „Tai paskui jau jis nebebus žydelis?“ – klausiamo mes. „Kai pakrikštys, nebebus – bus toks, kaip ir jūs visi.“ Negalėdami savo silpnomis galvomis sumesti, kaip iš žydėlio gali pasidaryti nežydelis, mes nutylam ir tik dar akyliau žiūrim į mažą kūdikį... „O iš kur, senut, tamsta jį parnešei?“ – klausiam jos. „Iš upelio, vaikeliai, – atsakė senutė, – ėjau pro šalį, pamačiau plaukanti duobė – pagavau ir atnešiau.“ – Ar toj duobėj, kur prie lieptui?“ – Toj, toj.“ – „Tai tamsta ir mus tenai pagavai?“ – „Ir jus, vaikeliai, ir jus...“ Nustebę klausom senutės ir sukam sau galvas, kaip tai visa gali būti. Pagaliau atsisveikinam su ja ir eina iš pirkios. Ore susitariam eiti pas upelį, ar nepamatysime ir mes kokios nors „lėlės“ plaukiant. Tarsi bijodamiesi, kad kas mūsų nepasergėtų, patylomis lekiam pas lieptą, sustojam prie duobės ir su nesuprantama mums baime žiūrim vandenin. „Ut, žiūrėkit“, – kaip ir ko pabūgęs, sako pašnibždomis vienas iš mūsų ir rodo pirštu duobėn. Išplėtę akis, žiūrim vandenin ir matom tenai tik mažučius, juokingai atrodančius savo veidus. Nieko negavę, sušalę ir alkani skirstomės nuo duobės ir kiekvienas sau einam namo.

II. MOTINA

„Mama, valgyt noriu!“ – prašau, nepaspėjęs įeiti pirkion. „O kur taip ilgai lakstei? – rūščiai, bet kartu rūpestingai sako motina. – Matai, visas sušalęs, net pamėlynavęs.“ – „Buvau pas Petrą: senutė lėlė parodė...“ – atsakau, greitai alsuodamas. Noriu nusivilkti savo žiponą, bet jokių būdu negaliu ištraukti iš

rankovės rankos. Motina meta verpti, priėjus nuvelka mane – žiponą padeda ant lovos, kepurę pakabina ant kablio ir eina prie krosnies; tenai paima bliūdžiuką ir įpila man šiltų užbalintų batvinių. Išalkęs ir sušalęs valgau, kaip šieną pjovęs. Pabaigęs persižegnoju balsiai ir iš palengvo, bijodamas apsirikt, ir eina prie motinos. Prisiglaudęs ir padėjęs ant jos kelių savo galvą, tyliu ir klausaus tik, kaip romiai ir vienodai ūžia ratelis. Taip gera prie motinos! Ji viena ranka verpia, kitą glosto mano galvą. Pirkioj daugiau nieko nėra: „Mama, ar ir mane senutė atnešė iš upelio?“ – klausiu jos. „Tai kaipgi, vaikeli – atnešė“, – atsako motina. „Ar ir tada buvo taip šalta?“ – „Labai šalta buvo, vaikeli, labai...“ – „Kaip tai nesušalau?“ – ateina man mintys, o motina ne tai man, nei tai pati sau kalba toliau: „Tu gimei pavasarį, prieš pačias Velykas; silpnutis toks buvai, tarėm, kad nebegyvensi; tą pačią dieną ir krikštytų tave vežė. Ir paskui ilgai buvai nesveikas: už metų pradėjo keltis ant kaklo ir rankų votys, maniau, kad jau tikrai mirsi, ir marškinėlius baltus pasiuvau.“ – „Ar tuos, kur ir dabar šventėmis nešioju?“ – klausiau motinos. „Tuos“, – atsako ji ir ima mane ant kelių. „O kur aš būčiau, jeigu būčiau numiręs?“ – „Aukštai danguj, pas dievulį.“ – „Ar ir baltais marškinėliais visados būčiau nešiojęs?“ – „Tau tenai būtų daug gražesnius davę – tenai būtum kaip angelėlis, nes visi maži vaikeliai, kurie numiršta, angelėliais palieka.“ – „Ar ir sparnelius turėčiau?“ – „Turėtum.“ – „Tai kodėl, mama, aš nenumiriau?“ – klausiu tarsi gailėdamas, kad taip neatsitiko. „Gerai, vaikeli, kad nenumirei“, – sako jausmingu balsu motina, spaudžia mane prie savo krūtinės ir bučiuoja man galvą. Paskui rūpestingai apžiūri mano kaklą, galvą ir veidą, ar nėra tenai kokio skaudulio ar žaizdos, ar nesusikūliau kur belakstydamas, atsega ir atraito mano marškinių rankovę: iš abiejų rankos pusių aiškiai žymios nuo buvusių vočių įdubusios užgijusios žaizdos. „Iš čia net kaulėlis nedidelis iškrito, kai trūko votis, – kalba motina, čiupinėdama atsikišusį ir skaudantį gūburėlį. – Nebus iš tavęs artojas, – tęsia ji gailėstaudama toliau. – Būsi ubagėlis, ir duonos negalės sau užsidirbti, ir

skriaus tave, kaip mažesnį, visi...“ Nors nesuprantu gerai motinos žodžių reikšmės, bet jaučiu, kad būsiu nelaimingas: pasidaro taip graudu ir skaudu, kad, prisiglaudęs prie jos krūtinės, pradeda balsiai verkti. „Cit, vaikel, neverk, – maldo ji mane. – Aš tau padainuosiu Garnio dainą – nori?“ – „Noriu“, – atsakau, kniuksėdamas per ašaras, nes tą dainą motina man dažniausiai dainuodavo. Verpdama motina supa mane savo kojom, o maloni dainos gaida tarsi lepina ir liūliuoja prie miego. Man taip gera, taip jaučiuos laimingas ir romus! „Garnys, garnys, tas ilgakaklys!“ – girdžiu jau snausdamas taip maloniai skambančius ir plaukiančius dainos žodžius. Greitai užmiegu ir jaučiu tik, kaip mane motina neša ant lovos, šiltai apkloja ir, peržegnojus mano galvą, grįžta vėl prie savo darbo...

III. PIRMIEJI ĮSPŪDŽIAI

Kaip išdraskyto gražaus žolyno atskiri lapeliai stovi akyse seniai pralėkusios mažumės paveikslai... Atsimenu: sėdžiu mažas lopšy. Nuo langų šviesiomis juostomis išsitiesę saulės spinduliai. Troba šviesi, iššluota. Nieko daugiau nėra, tik šalia mano lopšio sėdi seserėčia Marijona ir meldžias. Matyt, šventė, visi bažnyčion išėjo; mudu tik šeimininkai likova. „Pepės“, – prašau Marijonos. Ji persižegnoja, padeda ant lango knygą ir eina prie krosnies. Aš seku paskui ją akimis ir žiūriu, ką ji daro: matau, kaip atidengia krosnį, įkiša vidun galvą ir ištraukia iš tenai puodynėlę; matau, kaip atpjauna gabalėlį mėsos ir neša man – aš linksmas. Pavalgęs lieku dar linksmesnis, atsistoju lopšy, nusitveriu jo virvių ir pradėdu suptis taip, kad net lingė į lubas daužos. Išsigandusi Marijona laiko iš abiejų lopšio pusių savo rankas, bijodama, kad neišskrisčiau, ir stabdo mane. Bet aš jos neklausau, juokiuos balsiai ir supuos dar labiau. Juokias ir Marijona. Pagaliau nuvargstu ir prašau jos, kad iškeltų mane iš lopšio. Ilgai vaikštinėjau

virstakuliuodamas kaip ančiukas po aslą, norėdamas abiem rankelėm nutverti tai skrendančią musę, tai šviesią saulės spindulių juostą...

Tai vėl atsimenu vestuves. Pilna troba žmonių: šūkauja, rėkauja, šoka aplink mano lopšį, ant lovos ir suolo susėdę su didelėmis ir mažomis smuikomis muzikantai griežia, kaip tik gali. Aš pats sėdžiu lopšy, apkrautas saldumynais, „paukštytėmis“ ir riestainiais, vieną didelį riestainį turiu pakėlęs rankoje ir rodau kiekvienam, kuris tik prisiartina prie lopšio, ir labai džiaugiuos, jeigu kas kraipo galą ir stebisi, kad mano riestainis iš tiesų labai didelis, su tokiu tuojau pradėdau savotiškai kalbėtis ir rodyti jam visą savo turtą, kuriuo mane vestuvininkai apdovanojo. Išpasakojęs visa, vėl pradėdau į visas šalis dairytis, iš visa ko stebėdamasis ir nieko nesuprasdamas. Man ne galvoj, kad tai išteka mano seserėčia Marijona...

Sėdžiu, būdavo, lovoj ir dairaus pro langą. Daug ką matau: ant kalnelio tęsiasi eile ir stovi susikimšusios sodžiaus trobos, daržinės ir gurbai; po dešinei plikas jau laukas, miškais iš galų apsiauptas; po kairei vėl miškai niūkso. Bet mano ypatingą atidžią atkreipia į save stovinčios už sodžiaus vienoj vietoj dvi pušys, kitoj – dvi eglės. Abi pušys senos, drūtos, bet viena aukšta aukšta, su palinkusia viršūne, antra žema ir kreiva. Nežinau kodėl, bet man regis, kad aukštoji pušis tat ne kas kitas, kaip tik žydas Arelis, kuris su puodais važinėja: rodos, atskiriu ant tos pušies ne tik ilgojo Arelio barzdą, bet ir maišą, kurį jis visados ant pečių nešiojas. Žemoji pušis – tai nedidelis, susikūprinęs kromininkas Icikas; man rodos, kad ta pušis kaip tik Icikas, pasirėmusi lazdos, turi ant savo pečių didelį kromą. Dvi eglės – tai dvi seserys kampininkės, kurios vaikščioja pas mus padieninkautų; kaip ir jos, ir tos dvi eglės, rodosi, apsisupusios skaromis savo galvas: viena aukšta, laiba, kita trumpa, drūta. Ir kada tik žiūriu pro langą į tas pušis ir egles, visados ta pati mintis, tas pats palyginimas ateina man galvon...

Arba vėl! Atsidaro pirkios durys, ir įeina kažin kokie nepažįstami žmonės: vyras ir moteriškė. Bučiuoja jie mano tėvui ir motinai ranką, sveikinasi su mano broliais ir su sesute. Aš stoviu vidury lovos, žiūriu nustebusiom akim, bet kas jie tokie – nepažįstu. „Dievui dėkui, ir svečių susilaukėm“, – sako linksmi motina. „Nusivilkit, greičiau sušilsta“, – kviečia tėvas. Moteriškė prisiartina prie manęs ir padeda ant lovos kažin ką storai apvyniotą, susuptą ir apklotą. Iš tenai pradeda kažin kas plonu balseliu verkti. Išsigandęs ir nustebęs nežinau, ką daryti. „Joniuk, pasisveikink gi su viešnia, – sako prisiartinusi motina, – juk tai tavo sesytė.“ Nieko nesuprantu: kokia ji man sesytė, jeigu jos nepažįstu, turiu sesytę, tai ta kartu su manim gyvena, o čia – svetima – ir su kažin koku svetimumu vyru, o ne su broliu atvažiavo. Bet nors netikėdamas ir abejodamas prisiartinu ir bučiuoju jai ranką. Viešnia duoda man riestainį; duoda ir nepažįstamasai vyras; abiem padėkojęs, susiriečiu lovoj ir atsidedęs lepinuosi gautomis dovanomis. „Mama, o kas čia yra?“ – klausiu, atsiminęs padėtą ant lovos daiktą. „Tenai lėlė guli! Eikš, parodysiu!“ Motina nudengia skarą, ir gražiai padarytame iš priegalvio patalėly matau mažutį suvystytą kūdikį. „Tai tu jam dėdė esi“, – sako man motina. Vėl nieko nesuprantu, nes dėdė suaugęs, didelis žmogus ir visados pypkę rūkydamas ateina, o aš ir pats mažas, ir pypkės nerūkau; tai koks gi aš dėdė – manau sau. Bet greitai užmirštu apie tai, pradėdu rūpestingai roplinėti aplink kūdikį ir jį žadinti. Ir kaip neapsakomai džiaugiuos, kada jis pradeda šypsoti. „Mama, mama, – šaukiu. – Žiūrėk, lėlė juokias...“

IV. KRIKŠTOMOČIA

„Joniuk, eime pas krikštomočią“, – sako man motina. Aš palieku viduasly savo arklių, tai yra mažą suolelį, kurį buvau jau virvele pasižabojęs ir apžergęs joti,

ir lekiu prie motinos. Ji man užmauna ant galvos kepurę, paima už rankos ir vedas iš pirkios. Seku paskui ją tekinas ir tai ką tik galiu spėti. Oras gražus, šiltas, eiti taip gera – ir netgi pas krikštomočią. Nesuprantu, kodėl ją taip vadina, bet žinau, kad ji gyvena kitam kieme, už upelio, ir, kada tik ateina, visados man atneša ar tai cukraus, ar tai sūrio gabalėlį, o kartais ir riestainį. Gera krikštomočia! Lekiu tekinas ir dairausi į visas šalis, visa norėdamas pastebėti ir savaip suprasti; matau tai vabalą, ropinėjantį po žemę, tai skraidančią kregždę – visa rodau motinai ir kalbu be perstogės. Ant tiltelio sustoju ir pasilenkęs žiūriu, kaip sruvena vanduo: man rodos, kad vandeniui plaukia kažin kokie gyvi daiktai ir tarp savęs taip maloniai maloniai šnekasi. Norėčiau dar pažiūrėti, kas tenai tokie ropinėja ant upelio dugno ir ką jie dirba, bet motina ima mane už rankos ir vedasi toliau. Pasikeliame siauru takeliu ant kalnelio ir įeiname į namus. Pirkios durys atviros. Motina nori mane perkelti per slenkstį, bet aš nesiduodu: išsitraukęs iš jos, pasispiriu abiem rankom ir su dideliu vargu persiritu per slenkstį pirkion; paskui greitai atsistoju ir nusitveriu motinos sijoną. Priešais ant suolo sėdi moteriškė ir žindo mažą kūdikį. Žinau, kad tai mano krikštomočia. Tėvų išmokytas, prieinu ir bučiuoju jai ranką; paskui, iškėtęs akis, žiūriu, kaip mažas kūdikis žinda... Krikštomočia, kūdikiu nešina, veda mus sodan, priraiško obuolių ir duoda motinai ir man. Savuosius susidedu kepurėn ir nešuos, nes namie obuolių neturime. Paskui einame visi su kažin kokių reikalų pas kitą kaimyną. Iš tenai grįžtame su motina jau kitu – didžiuoju – keliu namo. Štai pakeleį stovi aukštas kryžius. Eidamas pro šalį, prilekiu pirma motinos prie kryžiaus ir bučiuoju jį. „Ar tai tavo, Juozapien, sūnus?“ – girdžiu užpakaly balsą. Atsigrižtu – važiuoja pro šalį, turbūt, nuo ligonio kunigas. „Mano, kunigėl“, – atsako motina. „Gera, kad tokį sūnų turi: ir gražus, ir protingas – jau mažas moka Dievą mylėti. Eikš, aš tau dovanų duosiu“, – šaukiasi mane kunigas, siekdamas ranka kišenę. Bet aš nedrįstu ir, nusitvėręs motinos, stoviu vietoje. Motina priveda mane arčiau. Gaunu glėbį saldumynų, padėkoju ir

traukiuos atgal. „Tik žiūrėk, visados būk toks geras, kaip dabar“, – savo kunigas ir važiuoja toliau. „Visados būsiu geras, visados mylėsiu dievulį“ – manau sau vienas. Ir taip man gera, tartum sparnai auga. Visu sprindžiu užaugęs ir linksmas einu namo.

„Joniuk, tavo krikštomočia numirė – eime pasimelstų!“ – sako man kitą kartą liūdnu, jausmingu balsu motina. Tylom prieinu prie jos: matau, kad ji nuliūdus, ir man nelinksma. Ji apvelka mane baltais marškiniais, ant viršaus žiponėliu – pati taip pat švariai apsitačius – ir vedasi mane už rankos. Dabar pas krikštomočią randame visai kitaip. Įėjus vidun, motina tuojau prie pačių durų atsiklaupia, žegnojasi ir meldžias. Ir aš tupiuos šaly jos, taip pat bandau žegnotis, bet akys tuojau pradeda lakstyti po pirkį ir nustebusios žiūrėti. Matau ant suolų, suolelių ir ant lovų pilna prisėdusių vyrų, moterų ir vaikų; visi švariai šventės rūbais apsitaisę. Vidury stovi tarsi pataisyta aukšta lova, ant jos kažin kas baltai aptaisytas guli, o iš abiejų pusių žiba žvakės. Motina paima mane ant rankų, prineša prie gulinčios ir atidengia nuo veido baltą skarą. „Matai, tavo krikštomočia“, – sako man motina. Žiūriu – guli išbalusiu veidu, nekruta. „Miega?“ – klausiu motiną. „Miega, vaikeli, bet jau nebeatsikels.“ – „Tai taip ir gulės?“ – klausiu vėl. „Taip ir gulės: nuveš ant kapų, pakas po žeme – ir nebematysite daugiau.“ Nors nesuprantu, ką tai reiškia, bet man daros baugu ir greitai apkabinu motinos kaklą. Ji eina su manim prie lovos, sėdasi ant jos ir mane šaly savęs sodina. Už stalo ūmai pradeda giedoti, visi pirkioje susirinkusieji pritaria, ir plaukia graudi, maloni giesmės gaida. Tylom sėdžiu, prisiglaudęs prie motinos, žiūriu ir klausaus, klausaus....